

4] sociale cohesie, identiteit & participatie

neo-liberalisme

de economische crises van de jaren '70 maakten de **verzorgingsstaat** te duur en onbeheersbaar
economen wijzen **over-regulering** en **bureaucratie** aan als twee factoren voor de **stagflatie** (stagnering + inflatie)
begin jaren '80 draait de politieke wind in Europa en de V.S... rechts hervindt zijn momentum
de crisis luidde langzaam het eind van een tijdperk in: de jaren '60 waren definitief voorbij

in **Nederland** heeft het kabinet Den Uyl (PvdA) plaats moeten maken voor dat van Van Agt (CDA+VVD)
de **inflatie** bedroeg meer dan 10% en de **werkloosheid** verdubbelde tot 500.000
het 'softe' karakter van de verzorgingsstaat leidde tot een **weg-met-de-geiten-wollen-socken-mentaliteit**
de crisis noopte tot bezuinigingen en **deregulering**, en ook werden 'targets' belangrijker

in de V.S. treedt Ronald **Reagan** aan als president, en Margaret **Thatcher** wordt premier in de U.K.
de nieuwe visie op de economie (**Reaganomics**) is (neo)-**liberaal**, die op de samenleving **conservatief**
dat betekent dat de rol van de staat in het nieuwe denken een stuk minder prominent wordt
Reagan: *"government is not the solution to our problem; government is the problem"*

> de markt / economie wordt door **liberalen** opgevat
als onderdeel van de samenleving, maar de staat niet
> dit terwijl er in **sociaal-democratische**
'verbeeldingen' drie semi-autonome domeinen zijn:
de markt (economie), de staat (politiek en overheid),
en de burger (samenleving)

globalisering

in de periode 1989-1991 ziet de wereld de razendsnelle **ontmanteling van het oostblok**
dit zorgt voor het wegvallen van allerlei **handels-barrieres**, wat de **globalisering** een impuls geeft
het **protectionisme** moet plaatsmaken voor een wereldwijde 'vrije markt' zonder grenzen
kijkend naar de nieuwe wereldorde concludeert Thomas **Friedman**: *"The World Is Flat"* (2005)
in *The Lexus and the Olive Tree* (1999) presenteerde hij zijn **Golden Arches Theory of Conflict**:
elk land waar een **McDonald's** was geopend was sindsdien niet meer in oorlog geraakt
dit bewees voor Friedman dat het **geglocaliseerde kapitalisme de beste remedie is voor alle conflict**
(deze theorie werd echter spoedig ingehaald door de geschiedenis)

ook voor Francis **Fukuyama** bevestigde de val van het communisme de juistheid van het kapitalisme
in *The End of History and the Last Man* (1992) schetst hij een millenaristisch / chiliastisch beeld
daarin beweert hij dat de '**val van de muur**' een **voltooiing van de geschiedenis** betekent, namelijk:
het eind van de strijd tussen culturen / beschavingen en ideologieën, het **einde van 'Grote Verhalen'**,¹
en de zege van het kapitalisme, de vrije markt en de vrije mens:

"De gebeurtenissen waarvan we getuige zijn, betreffen niet enkel het einde van de Koude Oorlog, of het voorbijgaan van een specifiek tijdperk uit de naoorlogse geschiedenis, maar het einde van de geschiedenis als zodanig: namelijk, het eindpunt van de ideologische evolutie van de mensheid en de universalisering van de westerse liberale democratie als de uiteindelijke vorm van menselijk bestuur."

Francis Fukuyama: *The End of History and the Last Man* (1992) ²

het polder-model & de Derde Weg

sinds begin jaren '70 hadden de sociaal-democraten jaren het idee het **morele gelijk aan hun kant** te hebben men was **tegen** kruisraketten, maar een **oplossing** voor de stagnerende verzorgingsstaat had men niet voor Den Uyl betekende **progressiviteit** 'nooit alleen wil tot verandering', maar **verandering richting een doel** dat doel was een **progressief** maatschappijbeeld dat uitgaat van **gelijkwaardigheid** en **vrijheid**

*"coalities met het midden of zelfs rechts daarvan leiden tot **onherkenbaarheid**"* (Den Uyl)

maar Den Uyl's toekomstige opvolger, FNV-leider **Wim Kok**, is minder radicaal; meer een **mediator** hij wil idealen verbinden met **realiteits-zin**; geen problemen maken, maar ze **oplossen** in 1982 tekent Kok het **Akkoord van Wassenaar** tussen werkgevers- en werknemers-organisaties dit onderstreept het belang van consensus tussen sociale partners, en **beperkt de rol van de staat** radicalisering, polarisering en activisme maakten plaats voor **pacificatie, depolitisering** en **consensus**

het rapport *Schuivende Panelen* (o.l.v. Jan Pronk, 1987) omarmde op voorzichtige wijze **marktwerking** *Het socialisme op sterk water* (Paul Kalma, 1988) is een pleidooi voor **afscheid** van de **socialistische ideologie** in plaats daarvan zou een '**minimaal socialisme**' moeten komen dat zijn eigen **beperkingen kent** zonder de pretentie *"een algemene visie op mens en maatschappij te bezitten of te kunnen ontwikkelen"*

*"een werkelijke vernieuwing van de PvdA begint daarom met een **definitief afscheid** van de **socialistische ideologie**; met een definitieve verbreking van de ideologische banden met andere nazaten van de traditionele socialistische beweging."* (Paul Kalma)

dit vormde de basis voor de koersverschuiving onder Wim Kok; o.a. **afscheid** van het **keynesianisme** in een lezing aan de universiteit van Nijmegen (1989) nam Kok afstand van 'het **streven naar het Grote Doel**

*"er is geen **alternatief** voor de maatschappelijke constellatie die we nu hebben en dus heeft het geen enkele zin daar naar te streven."*

Kok's afscheid van het socialisme is het begin van het geroemde (en gehate) **polder-model**

*"**Idealisme is noodzaak in de politiek, utopisme een doodzonde** [...] Wie uitsluitend uit het bestaande zijn normen afleidt, mist het vermogen de werkelijkheid te beïnvloeden, [...] wie de werkelijkheid uitsluitend ziet als ongemakkelijk gegeven, dat niet zou mogen bestaan, maakt mens en maatschappij ondergeschikt aan de tucht van een droom. [...] Het afschudden van ideologische veren is voor een politieke partij als de onze niet alleen een probleem, het is in bepaalde opzichten ook een bevrijdende ervaring"* (Kok, Den Uyl-lezing, 1995)

in 1994 treedt het 1^e **Paarse** kabinet (PvdA + VVD + D66) onder Kok's premierschap aan naast het **polder-model**, is een ander handelsmerk van Paars: **de Derde Weg** ³

dit was een '**pragmatische fusie**' van **sociaal-democratische idealen** met **neo-liberale realiteits-zin**

de *Derde Weg* is een **afscheid van het keynesianisme** en een zoektocht naar een **gematigd neo-liberalisme** grotere inkomensverschillen en flexibeler werktijden zouden worden uitgeruild tegen compenserend sociaal beleid

progressiviteit wordt onder *Paars* geherdefinieerd als: '**radicale vernieuwing**' t.a.v. **bestaande linkse politiek** **radicaal** staat daarbij voor de bereidheid om te breken met 'bestaand beleid' en 'gevestigd socialistisch denken' ⁴ de *Derde Weg* is een **ideologie die ontkent een ideologie te zijn**; de economie dicteert: "**there is no alternative**" socioloog Max Weber stelde begin 20^e eeuw dat de wetenschap had gezorgd voor een '**Entzauberung der Welt**' de economische wetenschap en de *koude oorlog* hadden volgens Fukuyama geleid tot het '**einde der ideologieën**' filosoof Cornelius Castoriadis beschreef het '*einde van de ideologieën*' als '**de tweede onttovering**' het gevolg is wat Jos de Beus '**de leegte op links**' heeft genoemd

in de V.S en d U.K. werd '**the Third Way**' geprezen door Bill **Clinton** en Tony **Blair**

"We zijn voorbij gegaan aan het steriele debat tussen degenen die zeggen dat de overheid de vijand is, en degenen die zeggen dat de overheid het antwoord is. Landgenoten, we hebben een Derde Weg gevonden."
(Bill Clinton: *State of the Union*, 1998)

"Wim Kok uit Nederland, deed dit allemaal al voordat wij ermee bezig gingen. Hij wist het enkel niet; hij had niemand die er een goed label op kon plakken." (Bill Clinton, 1999)

de *Derde Weg* was een doctrine, ook al stelde Kok dat er geen behoefte meer was aan '**grote verhalen**' de *Derde Weg* fungeerde als een interne **bestuurlijke** ideologie die de **verzorgingsstaat up-to-date** moest maken politiek-filosoof Steven Lukes stelde dat de *Derde Weg*-retoriek ertoe diende om: "*politieke leiders in staat te stellen om hun eigen doelen na te streven en tegelijkertijd de stemmen van ideologisch georiënteerde kiezers te winnen.*" ⁵

de **verzorgingsstaat** kon alleen gered worden door het accepteren van **deregulering** en **marktwerking** tijdens *Paars* wordt er daarom veel **geprivatiseerd**, deels om staatsinkomsten te genereren, maar ook vanuit de veronderstelling dat **marktwerking** de publieke sector **efficiënter** en **goedkoper** zal maken na 2 kabinetten *Paars* is de **publieke sector** er minder op vooruit gegaan dan de **private sector** vooral Melkert hamerde erop dat er geld naar de publieke sector moest (onderwijs, politie, zorg, etc) hiermee voedde hij een gevoel dat verzilverd zou worden door Pim Fortuyn in '*de Puinhopen van Paars*'

in 2002 is Nederland **welvarender** dan ooit, is de **werkloosheid laag** en is het begrotingstekort weggewerkt toch weet Pim **Fortuyn** in 2002 het beeld te '*framen*' van de '*Puinhopen van Paars*'

(**Balkenende** doet er een schepje bovenop door te spreken over de '**wederopbouw na paars**')

Fortuyn weet zijn **visie te verbeelden**, terwijl **Melkert**, **Dijkstal** en **de Graaf** dat verleerd lijken te zijn i.p.v. als hartstochtelijke politici steken ze bij Fortuyn af als **arrogante bestuurders**, *regenten*, *apparatsjik* dit werd pijnlijk duidelijk in het debat na afloop van de gemeenteraads-verkiezingen in 2002 de **gevestigde politiek** (m.n. Ad Melkert) wist niet hoe ze Fortuyn van repliek moesten dienen

Kok had de coalitie die hij als minister-president aanvoerde een 'doodgewoon' kabinet genoemd Maar *Paars* was voor het eerst in 80 jaar een **kabinet zonder confessionelen** (ARP / CHU / KVP / CDA) en voor het eerst een **kabinet met ideologische erfvijanden** VVD + PvdA (m.u.v. Drees - van Schaik, 1948-1951) deze combinatie (met D66) maakte vele beleidsmaatregelen mogelijk die voorheen niet mogelijk waren *Paars* was daarom het begin van een tijdperk (de *Derde Weg*, seculier), maar bleek tevens het eind van een tijdperk

opkomst van het populisme

Leefbaar Nederland (1999-2007), de *LPF* (2002-2007), en de *PVV* (2005-) zorgden voor een **revolutie** de kritiek: na Bolkestijn is de **politiek uit Paars verdwenen** (Dijkstal: "ik zit niet in de politiek voor het debat") de politiek van depolitiseren en **pacificeren** wordt zo uitgedaagd op zeer **politiserende, polariserende** wijze

"ik heb niets tegen polder-model [...] maar ik heb wel heel veel tegen de polder-cultuur; die polder-cultuur die maakt dat we die discussies niet voeren." (Fortuyn, 2002)

terwijl Fortuyn enorme aanhang kreeg, zag de gevestigde politiek zich ernstig in verlegenheid gebracht als antwoord op 'De Puihopen van Paars' presenteert Kok 'Enkele **feiten en cijfers** over het kabinetsbeleid' ⁶ met de Fortuyn-revolte (2002) kreeg de politiek van Paars (de **Derde Weg**) een zeer negatieve lading met de *Derde Weg* werd afstand genomen van '**grote verhalen**', maar er kwam niets voor in de plaats er ontbrak een nieuwe politieke **invulling, idealen, visie, verbeelding** met het **afschudden van de ideologische veren** lijkt de 'oude politiek' tevens politiek **vleugel-lam** na Paars wordt **links** gezien als **ongeloofwaardig**, wat niet alleen te wijten is aan Fortuyn ⁷

sinds Fortuyn is de **publieke perceptie** van de politiek steeds dominanter is geworden de samenleving wordt door de nieuwe populistische partijen (en de media) verbeeld als gespleten: er is een kloof tussen een **politiek correcte, hoogopgeleide elite**, en een **volkse oppositie** Fortuyn wist vele onderhuidse en onbenoemde kwesties te **verbeelden** voor een grote groep Nederlanders mensen die jaren niet gestemd hadden, zich miskend voelden, zagen zich '**gerepresenteerd**' in de LPF sindsdien is het 'populisme' een uitdaging gebleken voor de '**oude politiek**' het populisme is een **stijl** van politiek bedrijven die zich slecht verhoudt tot het **polder-model** de politieke status quo ('*het pluche*') zou het populisme graag negeren met een **cordon sanitaire** maar wetende dat de geest niet meer terug in de fles zal gaan **neemt ze populistische tactieken over**

het populisme (LPF, PVV, Leefbaar...) is een complex en (voor hogeschoolden) **verwarrend fenomeen** onder Geert Wilders is gebleken dat er '**zwevende kiezers**' vanuit de **VVD** alsook vanuit de **SP** kwamen waar andere partijen een **beginsel-programma** hebben, lijkt het populisme te gedijen op de **beleving** het **schuwt abstracties en nuance**, maakt veelvuldig gebruik van **one-liners**, speelt in op 'wat er leeft', **gevoelens** (door critici afgedaan als **onderbuik**) en incidenten (door critici afgedaan als **waan van de dag**)

er zijn een aantal typische **kenmerken** te onderscheiden:

- > het populisme **mobiliseert** een **miskend ongenoegen** over ervaren misstanden
- > de **schuld** voor die **misstanden** ligt bij **de ander**; er zijn altijd **identificeerbare schuldigen**
- > **individual blame**; geen verwijzing naar sociale, economisch of historische oorzaken / omstandigheden
- > **vijand-denken**: 'de ander' verschijnt als vijand (linkse elite, allochtonen, moslims, werklozen)
- > **gewone mensen** zijn normale mensen; wie **afwijkt** van de norm is gek, lui, slecht of blind (of links) de gewone man bezit ook het **gezonde verstand** (in tegenstelling tot de intellectuele elite)
- > **meritocratisch** uitgangspunt: wie hard werkt heeft recht op wat hij verdient helaas subsidiëren hardwerkende Nederlanders de tsunami van vluchtelingen en (andere) linkse hobbies
- > het draagt zelf **geen concrete oplossingen** aan voor geconstateerde problemen
- > het **politiseert** en **polariseert** bestaande verhoudingen, en zet zaken zo op scherp
- > **verbeelding** is belangrijker dan onderbouwing; **framing** en **spin** worden expliciet ingezet (*testosteron-bommen, asiel-tsunami, kopvoddentaks, tuigdorpen, haatbaarden, kalifaat van de multicul*)

er wordt aanspraak gemaakt op de **common sense** van de gewone man, i.p.v. de intellectuele theorie i.p.v. nuance, argumentatie en feiten verkiezen populistische **framing** en **fact-free politics** voor hun boodschap 'wij', 'de hardwerkende Nederlanders', worden gepiepeld door de politiek / ambtenaar / allochtoon / intellectueel

bij de presentatie van het PVV-verkiezingsprogramma (2010) introduceerde Wilders 'de doorsnee Nederlander'

"Wij kiezen voor de mensen die het niet cadeau krijgen in Nederland. Niet voor de grachtengordel, maar voor Henk en Ingrid. Wij accepteren niet dat ze onevenredig in hun portemonnee worden gepakt, terwijl die overheid nog zo veel vet heeft waarin ze kan snijden."

Henk & Ingrid vormen "het hart en de ruggengraat van de samenleving"

ze wonen in een wooneenheid in een Vinex-wijk, hebben een modaal inkomen en allebei een baan

ze hebben schoolgaande kinderen, en maken regelmatig gebruik van hun auto

ze gaan een of twee keer per jaar op vakantie, maar moeten de prijs betalen voor een falende overheid

ze krijgen minder kansen dan Ahmed & Fatima, en moeten opdraaien voor de economische crisis

ze stemden ooit links, maar nu PVV, want ze willen een veiliger, zorgzamer en 'Nederlands Nederland'

"het zijn mensen die door iedereen worden gepakt; door de politieke elite genegeerd, op een zijspoor gezet"

Henk & Ingrid representeren 'het volk', de gewone burger, en hebben een wantrouwen tegen:

- dat wat van 'buiten' komt: **niet-geïntegreerden** (allochtonen, criminelen, werklozen en andere losers)
- dat wat van 'boven' komt: **overheid** (ambtenaren & politieke elite), **intellectuelen**, linkse media

Geert Wilders wordt beschuldigd van **haat zaaien**: zijn populisme zou leiden tot een *tyranny of the majority* **de** samenleving wordt door de PVV op **normatieve** manier verbeeld als Henk & Ingrid; '**de ander**' moet **integreren** zij die niet aan dat beeld (kunnen of willen) voldoen, zien zichzelf dus **buiten de samenleving** geplaatst maar is het niet zijn **politieke vrijheid** om het politieke debat te **herdefiniëren**, met nieuwe kaders en begrippen?

Wilders herbenoemt de belangrijkste tegenstelling in de politiek niet langer tussen links en rechts, maar tussen een Nederland van de "*subsidie-slurpende grachtengordel-elite en hun kleffe vriendjes*", en een Nederland van "*de gewone mensen die zuchten onder te hoge belastingen en het straat-terrorisme*"

Wilders' toespraken worden gezien als radicaal, racistisch, irrationeel, onjuist, schofferend en onethisch door hem is m.n. het **debat** / discours over immigratie en integratie **verhard**, de toon schriller heeft Wilders een **plek in de polder-cultuur?** of moet hij worden **genegeerd** d.m.v. een *cordon sanitaire*? of moet de **rechter beoordelen** of hij mag zeggen wat hij zegt?

tot Fortuyn gold in het polder-model dat er slechts (tijdelijke) **politieke opposanten** bestonden, met wie er uiteindelijk in de toekomst wellicht **consensus** bereikt en een **coalitie** gesloten kon worden rationeel debat is een kenmerk van onze **liberale democratie**, zoals die ontstaan is in de 19^e eeuw liberale denkers als J.S Mill, Isaiah Berlin en John Rawls hebben ons democratisch bewustzijn gevormd **vrijheid** en **gelijk**(waardig)heid betekent elkaar **respecteren**: **vrijheid van meningsuiting** is een kernwaarde we '*agree to disagree*', maar **conflict** moet uiteindelijk worden omgebogen worden in **constructieve consensus** we moeten immers **verder** kunnen, naar de **toekomst**; een toekomst die **niet anders** is, maar alleen **beter** die toekomst is **niet ideologisch ingevuld** (zo luidt het), maar de **bandbreedte staat wel vast** d.w.z: het staat een ieder vrij om **voor zichzelf** invulling te geven aan '**het goede leven**' wat ons bindt is dat we met z'n allen bouwen aan de toekomst, en de samenleving is gebaat bij orde en stabiliteit

maar de **'verbeelding van de samenleving'** is **utopisch** denken, en daarmee **verdacht conflict** kan worden **opgelost** als iedereen weet waar zijn **vrijheid** ophoudt en die **van een ander begint** maar wat als de **vrijheid van meningsuiting** ingaat **tegen kernwaarden** van onze **democratische traditie?** als iemand iets vindt dat **afwijkt** van de **communis opinio?** of zich niet houdt aan de **omgangsvormen?** als een parlementarier het politieke bedrijf bekritiseert en spreekt over een **'nep-parlement'?** is een verbod op deze meningsuiting dan niet ook een **politieke daad**: een *tyranny of the majority?*

de strijd om de Nederlandse identiteit

de **val van het communisme** leidde tot politieke machts-verschuivingen, (burger)-**oorlogen** en **immigratie** door de 'zege-tocht' van het **liberalisme** werden natie-staten tevens geconfronteerd met **globalisering** de toegenomen mondiale **instabiliteit** en gepercipieerde **problemen** werden geneutraliseerd en **gedepolitiseerd**: bij diverse crises maanden *Paarse* politici (zowel links als rechts), de premier Kok, tot **kalmte en redelijkheid** op Bolkestein na waren er geen politici die de toenemende onzekerheid en onvrede serieus namen

na *Paars* komt er een andere tegenstelling dan links / rechts centraal te staan: die op basis van **cultuur** het **nationalisme / regionalisme** plaatst zich tegenover het **kosmopolitisme** van **'politiek correct'** Nederland socialisten (*'arbeiders aller landen verenigt u'*) en liberalen (vrije markten) hebben geen oog voor **identiteit** ze huldigen **abstracte** (intellectuele) **Verlichtings-idealen** over vrijheid, gelijkheid en rechtvaardigheid deze ideeën doen volgens nieuwe partijen geen recht aan **'de werkelijkheid van de gewone man'** deze gaat gebukt onder een **gevoel van gebrek aan veiligheid, identiteit, en geborgenheid** Fortuyn's statement: **"Nederland is vol"** sloeg aan bij deze groep, maar was een doodzonde in de ogen van anderen Sinds **9/11** en de **moorden op Fortuyn** en **Theo van Gogh** is Nederland **verdeeld** over het thema **identiteit**

nationalisten als **Wilders, Le Pen, Dewinter, Kaczyński, Klaus** en **Haider** doen vaak een beroep op **'het volk'** maar het is niet altijd duidelijk of 'het volk' verwijst naar de Nederlandse **staatsburgers**, of naar **etniciteit** in de Griekse oudheid werd er een onderscheid gemaakt tussen **demos** en **ethnos**:

- > **demos** = de burgers van een stadstaat (die dus politiek verbonden zijn)
- > **ethnos** = leden van een (rurale) gemeenschap die zeden, gebruiken en godsdienst delen

als het gaat om **'de elite'** in **'Brussel'** of **'Den Haag'** dan verwijst 'het volk' naar **'de bevolking'** als **'de burgers'** als het gaat om **'asielzoekers'** dan verwijst 'het volk' naar **'de Nederlanders'** als **etnische** groep met een eigen cultuur vaak echter is de context niet eenduidig: *"het Nederlandse volk wil dit niet"* (Wilders over vluchtelingen, sept. 2015)

'het volk' is aldus opnieuw uitgevonden met behulp van een dubbele front-linie:

- > enerzijds wordt een gecanoniseerde **'wij'** (**autochtoon**) afgezet tegen een uitgeburgerde **'zij'** (**allochtoon**)
- > anderzijds wordt **'het volk'** gedefinieerd in tegenspraak tot de **'intellectuele elite'** in politiek en media

zo hebben Wilders en Verdonk (via het integratie-debat) de **Nederlandse identiteit opnieuw uitgevonden** het gaat daarbij vooral om de verbeelding, de **symboliek**, en de mobiliserende kracht die er vanuit gaat

de nieuwe **'Hollanditis'** blijkt geen tijdelijke oprisping, en maakt deel uit van een wereldwijd fenomeen het gaat hier om een duurzame her-inrichting van het politieke landschap, die we beter serieus kunnen nemen

in de V.S is deze trend al zichtbaar sinds begin jaren '80: de opkomst van het **neo-conservatisme**
deze stroming verhoudt zich kritisch t.a.v. het vrijzinnig liberalisme van de jaren '60 en '70
de **nationale identiteit, eigen tradities en gedeelde normen & waarden** komen weer centraal te staan

dat leidt in moderne, geglobaliseerde, multi-culturele samenlevingen tot ideologische spanningen
critici van een invulling van 'volk' als **ethnos**, i.p.v. **demos** wijzen op de problematische aspecten daarvan:
wij/zij-denken reduceert alle sociale rollen en identiteiten die we zijn tot één dimensie: **eigen volk / vreemdeling**

Máxima reageerde in 2007 op een WRR-rapport dat zij niet zoiets als '**dé Nederlandse identiteit**' had gevonden

*"De WRR stelt dat in steeds bredere politieke en maatschappelijke kringen de opvatting heerst dat integratie, naast **maatschappelijke participatie**, noodzakelijkerwijs een **identiteitsverandering** impliceert en, daaraan gekoppeld, een verschuivende **loyaliteit** van het land van herkomst naar Nederland. De raad constateert bovendien dat integratie in toenemende mate wordt voorgesteld als een zero-sum game; van migranten wordt verwacht dat zij zich **exclusief** zouden moeten "**identificeren**" met Nederland en afstand zouden moeten nemen van andere banden. De WRR plaatst vraagtekens bij de wenselijkheid en houdbaarheid van een scherpe definitie van Nederlandse identiteit als antwoord op de roep om maatschappelijke samenhang te bevorderen en integratie van minderheden tot stand te brengen. In deze tijd, waarin de **pluriformiteit** van de maatschappij eerder toe- dan afneemt, draagt de pretentie van zo'n afgebakende nationale identiteit er volgens de raad juist toe bij dat steeds meer groepen zich hierin **niet** zullen herkennen. Daardoor ontstaat het risico van **vervreemding** van de Nederlandse samenleving. Het gevaar van desidentificatie ligt op de loer. Die kan zich uiten in **stilzwijgende desidentificatie**, waarbij groepen mensen zich **mentaal terugtrekken** uit de samenleving, en bijvoorbeeld niet meer gaan stemmen en zich niet bemoeien met het openbare leven, maar ook in meer **radicale** vormen van **disidentificatie**, waarbij de democratische **rechtsorde** niet langer wordt erkend."*

WRR-rapport: Identificatie met Nederland (2007)

met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht

met "there is no such thing as society" hekelde Thatcher de aanspraken die er op het collectief werden gemaakt
achteraf lijkt de uitspraak wel een toekomst-voorspelling: "er zijn individuen, maar **waar is de samenleving?**"
"met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht", zo omschrijft Paul Schnabel (SCP) het huidige humeur
sinds enkele jaren / decennia maken burgers zich zorgen over het **morele gehalte** van onze samenleving
er zou sprake zijn van vervaging van normen en waarden, **verharding, verruwing en verhuftering**
dat gebrek aan publieke moraal zou zich uiten in zinloos geweld, korte lontjes, de **selfie-cultuur**, etc
maar ook in 'hogere regionen' is het moreel kompas zoek: **graai-cultuur**, bonussen, declaraties, Maserati's, etc

dit heeft geleid tot vele discussies, publicaties, campagnes en politieke stellingnames:

- > vanaf 2001 verschijnen er reclames van SIRE in het kader van de campagne "**de maatschappij dat ben jij**"⁸
- > Balkenende (CDA): "**fatsoen moet je doen** [...] het belang van waarden en normen actief uitdragen" (2002)
dit is consistent met confessionele ideeën als de **zorgzame samenleving** en Kuyper's **kringenleer**
- > Wouter Bos (PvdA): "we moeten weer **durven moraliseren**" (2007), een herwaardering van **verheffings**-idealen
- > Rutte (VVD): "we ergeren ons aan **hufferigheid, egoïsme, mensen die alleen geloven in het Dikke-ik**" (2015)
de term **dikke-ik** komt van filosoof Harry Kunneman (*De opmars van het dikke-ik*, 2005)
een soortgelijk 'ik' wordt beschreven in: **De grenzeloze generatie en de opmars van de B.V. IK** (Motivaction)

verloedering en **onveiligheid** zijn al vanaf de jaren '80/'90 een belangrijk thema geworden
"heel, schoon en veilig" is inmiddels onderdeel van veel gemeente-beleid geworden
Nederlanders voelen zich onveilig buitenshuis, maar voelen zich in hun eigen straat wel op hun gemak
"niemand die zelf iets had meegemaakt; het was altijd van horen zeggen en vooral ook uit de media" (Motivaction)
in het nieuwe millennium komt er meer '**blauw op straat**' om het **gevoel van onveiligheid** te beteugelen

om de burger te betrekken starten in diverse steden projecten '**stads-etiquette**' (o.a. in Spangen en Groningen)
tijdens buurtbijeekomsten worden afspraken gemaakt over **omgangsvormen** en de buurt schoon houden
"op allerlei manieren willen wij de regels duidelijk maken: we gaan kaartjes uitdelen waar ze duidelijk op staan, affiches in de bus ophangen en goede slogans bedenken." (wethouder René Paas, CDA Groningen)

maar zijn **zorgen over de publieke moraal**, en het redden ervan door moraal-ridders, niet iets van alle tijden?
Henri Knap nam in zijn columns in *het Parool* (1949-1973) het dagelijks leven van Amsterdammers onder de loep
favoriete onderwerpen: dringen in de tram, hondenpoep en '*lummels op de weg*' ('wees een heer in het verkeer')

'de ander' laat het afweten

politiek gezien is 'de samenleving' geen 'objectief' gegeven, zij moet **verbeeld** worden
'samenleving' veronderstelt een '**samen**', en daarvoor moeten we definiëren **wat ons bindt**
in een liberale democratie wordt '**het goede leven**' niet van overheids-wege **ingevuld**
er wordt slechts een platform geboden aan de politieke manifestatie van groepen / ideologieën / belangen
tijdens de **verzuiling** waren deze groepen en ideologieën duidelijk **herkenbaar** (christelijk, socialistisch, liberaal)
in de huidige **pluriforme samenleving** zijn identiteiten en gedeelde waarden echter **minder herkenbaar**
daardoor is er een hang naar het **definieren van 'onze' beschaving**, cultuur en waarden ontstaan

"met mij gaat het goed, met **ons** gaat het slecht" (SCP) raakt aan een gevoelige kwestie: **wie zijn 'wij'**?
'**wij**' zijn de mensen die bezorgd of geërgerd zijn dat '**de ander**' zich zo weinig verheffend gedraagt
bankiers zijn te hebberig, migranten te religieus, scholieren ongeïnteresseerd, politici spijziek, de elite te elitair
de **eigen identiteit** wordt afgezet tegenover '**de ander**' die het in moreel / sociaal opzicht laat afweten

- de economische onderklasse doet dat door zichzelf af te zetten tegen de '*graai-cultuur*'
- de culturele onderklasse door autochtoon af te zetten tegen allochtoon, en elite tegen de gewone man
- de elite doet dat door de lagere cultuur (het *plebs*) af te zetten tegen 'beschaving' (*patriciërs*)

de huidige samenleving wordt gekenmerkt door **fluiditeit van identiteiten** en **fragmentatie van waarden**
dit leidt tot **onzekerheid**, (status)**angst**, **wantrouwen** en **behoefte aan controle** over het eigen leven
men is op zoek naar **respect** en **autonomie**, maar voelt geen behoefte om **zelf gecontroleerd** te worden
beleid om 'de ander' te integreren / beschaven is dan ook **niet voor onszelf** bedoeld:

- 'we' willen sociale cohesie en culturele identiteit, maar behoeven zelf geen *Bildung*, *verheffing*, vorming, etc
- 'we' willen zekerheid en veiligheid, maar willen zelf **geen overheidsbemoediging** achter onze eigen voordeur
- 'we' willen meer controle en transparantie, maar zelf **vrij zijn van betutteling**, paternalisme en bedilzucht

men zoekt **bevestiging van de eigen identiteit** en **eigen waarden** bij groepsgenoten
deze **groeps-identiteiten** ontstaan door zich te profileren **tegenover andere identiteiten** en waarden
'de ander' verschijnt als degene die het laat afweten: de anti-these t.o.v. de eigen moraal / identiteit

om angst en onzekerheid te overwinnen wordt het **eigen gelijk** tegenover de ander geplaatst

zo ontstaat de neiging om **neer te kijken** op 'de ander', die niet kan of wil voldoen aan het goede / het juiste

- voor de bovenklasse (economisch of intellectueel) is en was er altijd de onderklasse om zich tegen af te zetten: "de onderklasse ontbreekt het aan **beschaving**" (zelf-beheersing, zelf-reflectie, inzicht, fatsoen, smaak, etc)
- de onderklasse heeft meer moeite om de bovenklasse te beschuldigen van normloosheid / onbeschaafdheid daarom zijn (als het gaat over het gebrek aan **beschaving**) de **allochtonen** een gemakkelijke **zondebok** maar omdat **arbeid** ook een belangrijke waarde is, kan de **intellectueel** ook weggezet worden als 'uitvreter'
 - **hardwerkend Nederland** tegenover de uitvreeters (intellectuelen, werklozen, studenten, kunstenaars)
 - **geïntegreerde burgers** tegenover onaangepasten (allochtonen, criminelen, het plebs)

de teloorgang van normen & waarden / identiteit / sociale cohesie is de schuld van:

- volgens **populisten**: **links multi-culturalisme** (onze identiteit is verwaterd / te grabbel gegooid)
oplossing = trots op eigen cultuur / regionalisme / minder overheid / minder EU
- volgens **socialisten**: het **neo-liberalisme** (meritocratie heeft een graai-cultuur gecreeerd)
oplossing = minder markt, meer staat, meer burgerschap
- volgens **hoger opgeleiden**: **populisme** (het plebs moet aan *verheffing* doen)
oplossing = meer staat, meer *verheffing* & vol burgerschap
- volgens **liberalen & confessionelen**: **de staat** (heeft eigen initiatief en zelf-organisatie ontmoedigd)
oplossing = minder staat, meer zelf-redzaamheid, meer markt

neemt de verhuftering toe? of alleen de **perceptie** ervan en de ergernis eraan? of leidt dat juist tot 'verharding'? i.p.v. onverschillig te zijn moeten we 'onze verantwoordelijkheid nemen' en 'de ander op zijn gedrag aanspreken' maar zijn we dan, **onder het mom van burgerschap**, niet vooral bezig met '**de ander**' de maat te nemen?

oorzaken van het **cultuur-pessimisme** die door verschillende partijen genoemd worden:

- **ontzuiling, individualisering, consumentisme**, calculerende burgers & calculerende overheid
- onherkenbaarheid van de politiek (**depolitisering**, polder-model, achterkamertjes-politiek)
- excessen van het **neo-liberalisme** (bonussen, banken, financiële crisis, zelf-verrijking, bouw-fraude)
- **immigratie** (de multi-cul heeft onze identiteit ondermijnd, en ingeruild tegen cultuur-relativisme)
- de **media** (creeeren en spelen in op de waan van de dag)

een conservatieve analyse van de moderne moraal

filosofen als Nietzsche, Heidegger en Ortega y Gasset vertegenwoordigen een **kritisch conservatisme** zijn hekelden de opkomst van de moderne maatschappij met haar Verlichtings-idealen: vrijheid, democratie, etc zij zagen geen **geëmancipeerde individuen** die zelfstandig hun eigen leven **vorm** en **zin** konden geven, maar een klasse van **verwende burgers** en consumenten ("*gemak dient de mens*"); een "**opstand der horden**"

de jaren '60 / '70 was het tijdperk van de baby-boomers en de ontzuiling
vrijheid, emancipatie, assertiviteit, anti-burgerlijke moraal ondermijnden de traditionele samenleving
conservatieven wijzen deze opmaat naar het post-modernisme aan als de ontsporing van het Verlichtings-denken
wat was er aan het eind van de jaren '70 over van de optimistische idealen van de Verlichting?

- een stagnerende **verzorgingsstaat**
- een **kritische** en assertieve houding en **mondigheid** van een **calculerende burger / consument**
- bescherming van **individuele rechten** (van burgers / consumenten)
- cultuur- en waarden-**relativisme**

deze kritische houding en nadruk op **rechten** (zonder plichten) kan gezien worden in het licht van:

- een cultuur van **politieke correctheid** na WO2, waarin *conservatief* en *rechts* bij voorbaat al verdacht waren
- een enorme '*vergroening*' (aanwas van jongeren) in de jaren '60 als gevolg van de na-oorlogse **baby-boom**

de Britse **conservatief** Theodore **Dalrymple** hekelt de erfenis van de Verlichting en de jaren '60 / '70:

“De intellectuelen hebben sinds de Verlichting de fundamenten van onze beschaving aangetast, en kijken nu, op politiek-correcte wijze, weg van de problemen die dat heeft veroorzaakt. Multi-culturalisme & waarden-relativisme worden gebruikt om de stem van het geweten tot zwijgen te brengen, dankbaarheid, bescheidenheid, burgerschap en verplichtingen hebben plaats gemaakt voor het besef van rechten, en de ressentimentele houding van het slachtofferschap als deze rechten niet worden gehonoreerd. Nihilisme en decadentie komt van mensen die niet weten hoe ze moeten leven, omdat ze dat nooit geleerd is. Het vergoelijken en de medicalisatie van de eruit voortvloeiende problemen is een vorm van onverschilligheid. De ideologie van de verzorgingsstaat wordt gebruikt om mensen te ontslaan van hun verantwoordelijkheid. Het maakt mensen afhankelijk van instituties, en houdt zo een onderklasse in stand.” (Life at the Bottom, 2001)

het 'Nationaal Vrijheidsonderzoek' van Motivaction (in opdracht van Nationaal Comité 4 & 5 mei) wijst uit:

“Nederlanders zijn anno 2001 op zoek naar geborgenheid, respect, herkenning en beschutting in een complexe en onzekere wereld [...] door deze defensief ingestelde mentaliteit raakt de samenleving meer op zichzelf gericht en minder op internationale solidariteit [...] een 'duidelijk pleidooi' voor discipline, de afschaffing van de gedoog-politiek en de terugkeer van plichtsbesef [...] men is sceptisch over vrijheid [...] de overtuiging heerst dat er door individuen vaak misbruik van wordt gemaakt. [...] het tij van de individualistische maatschappij moet worden gekeerd, de traditionele normen en waarden hersteld”

conservatieve pleidooien voor beschaving gaan vaak gepaard met een roep om **law and order**:

harder straffen, *lik-op-stuk*-beleid, *zero tolerance*, intrekken van subsidies en korten op uitkeringen

de roep om cordater optreden en hardere aanpak van problemen is deels een reactie op **angst** en **onzekerheid**

“De gedragsregels zijn sinds de jaren '50 aan grote veranderingen onderhevig geweest. In die tijd behoorde iedereen tot een bepaalde stand en een bepaalde zuil. Voor iedere groep bestonden strak omschreven regels. Deze maatschappelijke ordening werd in de jaren '60 losgelaten. Informalisering leidde ertoe dat zich tal van gedragsalternatieven ontwikkelden. Er ontstond een soort instant intimiteit. Iedereen ging elkaar tutoyeren. De one night stand werd aanvaardbaar. Op straat leidde deze instant intimiteit tot spontane vriendelijkheden maar ook tot instant vijandigheid. Niemand laat zich meer wat zeggen, er is in het openbaar verkeer een 'heb-ik-wat-van-je-aan'-houding. Bovendien zijn we allemaal anoniem geworden. Als mensen in een anonieme omgeving zijn doen ze de meest onfatsoenlijke dingen. [...] Sinds de jaren '80 is het gevoel van onveiligheid sterk toegenomen. De mensen zijn de greep kwijt op de omgeving. De wereld is al te veelvormig geworden om nog eenvoudig te kunnen worden begrepen. Er zijn vreemde invloeden van buiten, de grootschalige immigratie. Als vanzelf wordt het verlangen naar vroeger sterker. Men zoekt de oude vastigheid, die hoorde bij de standen-maatschappij [...] wat men terug wil, is het gevoel van veiligheid, geborgenheid en overzichtelijkheid.” Cas Wouters⁹

verheffing als antwoord van de sociaal-democraten

binnen de sociaal-democratie is **verheffing / vorming** altijd een prominent thema geweest
Emanuel Boekman (1889-1940, SDAP) had de taak van de sociaal-democratie omschreven als:

"[...] de massa op te heffen uit de enge gezichtskring van de strijd om het naakte bestaan"

sociaal-democraten als Willem Drees (1886-1988, SDAP) propageerden vooral **materiële verheffing**

Willem Banning (1888-1971, SDAP) vatte *verheffing* op als "**persoonlijke vorming in een hechte gemeenschap**"

De weg naar vrijheid (1951) pleitte voor bevordering van **deelname van lagere sociale klassen** aan het onderwijs

begin jaren '60 werd dat idee ideologisch nader ingevuld onder het motto 'democratisering van het onderwijs'

de latere jaren '60 stonden in het teken van **kansgelijkheid** en 'democratisering van het hele leven'

doel van *verheffing*: individuele **ontplooiing** om de mens uit de massa te redden door de **massa leefbaar te maken**

vanaf 1973 ijverde Jos van Kemenade (PvdA) voor de 'egalisering van het onderwijs'

scholing werd niet meer alleen gezien als kennis-overdracht, maar ook als **maatschappelijke vorming**

via het onderwijs moest de overheid "korrigerend en positief discriminerend" optreden t.a.v. achterstandsposities

onderwijs werd een instrument voor maatschappelijke verandering: **emancipatie, socialisatie en integratie**

"onderwijs draagt bij tot datgene wat vroeger onder socialisten culturele verheffing werd genoemd"

(PvdA-verkiezingsprogramma van 1994)

na vorming, ontplooiing en bewustwording werd 'emancipatie' het buzzword in de jaren '90,

en lijkt 'integratie' een belangrijke notie in de 21^e eeuw te zijn

"Verheffing en integratie zijn niet alleen de taak van het onderwijs, maar ook van andere overheidsorganisaties en de politiek" Achmed Marcouch (2008)

verheffing in de 21^e eeuw

vanuit begin 20^e eeuw bezien leven we nu, begin 21^e eeuw, in een **gerealiseerde utopie**: de welvaartsstaat

toch staan grote groepen van de bevolking ook nu lijnrecht tegenover elkaar

alleen is de strijd momenteel niet om materiele welvaart, maar om de samenleving als **samen-leving**

nadenken over de **sociaal-morele dimensie** van de samenleving was echter op de achtergrond geraakt

politiek gaat volgens sociaal-democraten niet alleen over **werk** en vooruitgang in **koopkracht**

het gaat erom "*de massa op te heffen uit de enge gezichtskring van de strijd om het naakte bestaan*"

dit is in lijn met het voortdurend terugkerende thema van het humanisme in de sociale en politieke filosofie

Aristoteles: "dieren leven om te overleven, alleen de mens geeft vorm aan **het goede leven**"

Socrates: "het **onbereflecteerde leven** is het **niet waard** geleefd te worden"

verheffing houdt in: je talenten ontplooiën en op een zinvolle en verantwoorde wijze invulling aan het leven geven

daarvoor moet je over voldoende **sociaal** en **cultureel kapitaal** (competenties) beschikken

verheffen is een vorm van **emancipatie**; niet in de betekenis van bevrijding, maar van **vorming** (*Bildung*)

jezelf ontwikkelen veronderstelt niet alleen *negatieve vrijheid* (vrij zijn **van** dwang), maar vooral *positieve vrijheid*:

verantwoorde keuzen kunnen maken en het eigen levensproject vorm kunnen geven

in 2013 heeft de *Wiardi Beckman Stichting* studie gedaan naar wat we in Nederland 'van waarde' achten het 2^e thema in het onderzoek **Van waarde; sociaal-democratie voor de 21^e eeuw** handelt over **verheffing** hieronder volgen samengevatte passages uit twee artikelen die verschenen in het betreffende blad *S&D*

Dick **Pels**: *Naar een vrijzinnig paternalisme*

Pels schetst hoe de afgelopen decennia de ontzuilde en **mondige consument** zich niet langer laat bevoogden vrijheid, autonomie en zelfontplooiing zijn omgeslagen in egoïsme, narcisme, grote-mondigheid en onbeschoft gedrag egoïsme en doorgeslagen verzakelijking aan de ene kant en emotionele en fysieke ontremming aan de andere hij hekelt de TROS-mentaliteit die lijkt te zeggen: "**geef de mensen wat ze willen, niet wat ze moeten willen**" het bevechten van **negatieve vrijheid** heeft geleid tot onverschillig relativisme: "*ik doe mijn ding, jij doet jouw ding*" moderne **ego-burgers** willen houden wat ze hebben: **eigen** welvaart, **eigen** mening, **eigen** wijk, **eigen** cultuur

dit anti-moralisme daagt ertoe uit om het moraliseren opnieuw uit te vinden

emancipatie is immers meer dan ontplooiing van de **individuele keuze-vrijheid**: **waartoe** willen we vrij zijn?

we hebben een positief ideaal van **matiging** en **zelfbeheersing** nodig, dus van (zelf)beperking van de vrijheid een **kwantitatieve** benadering (**méer** vrijheid) volstaat niet: het gaat om de **kwaliteit** van het bestaan

we hebben inhoud nodig: een normatieve visie op een beschaafde, tolerante, duurzame en vrijzinnige samenleving

m.a.w: er is behoefte aan een **beschavings-offensief** op vrijzinnige grondslag, en een idee over **het goede leven**

zelfontplooiing is één, maar we moeten ons afvragen welke talenten maatschappelijk **nuttig** en **aanvaardbaar** zijn

het individu is wellicht de eerst aangewezen, maar **niet de enige die gaat over zijn eigen 'goede leven'**

het begrenzen van staatsingrijpen is belangrijk, maar bepaling van de inhoud en **begrenzing van vrijheid** ook

we moeten voorwaarden scheppen die mensen in staat stellen niet alleen vrije, maar ook **goede keuzes** te maken

we moeten het hebben over de inhoud van **het goede leven**, en de **deugden** en competenties die hierbij nodig zijn:

zelfrelativering, zelfkritiek, bescheidenheid, openheid en het vermogen zich te kunnen inleven in anderen

hoe kunnen opvoeders, hulpverleners en ordehandhavers hun legitieme **gezag** heroveren?

welke technieken van **sturing** en **verleiding** kunnen worden ingezet om burgers aan te zetten tot gewenst gedrag?

vrijzinnigheid vergt een oordeel en strategie die **eisen stelt** aan de **manier waarop mensen denken en leven**

het wordt tijd dat progressieve partijen zich zelfbewuster **profilieren** als een democratische **elite**

dit om vrijzinnige idealen te verdedigen tegen de zelfbenoemde woordvoerders van 'het volk'

een cultuur van vrijzinnige **verheffing** kan vooralsnog niet meer dan een minderheids-cultuur zijn

niettemin moet zij niet bang zijn om te **leiden**, **trots** zijn op haar waarden en willen **streven naar de macht**

in alle bescheidenheid blijft zij **zichzelf beter vinden** dan gesloten, kleingeestige culturen

Bas van Stokkom

Wat een hufter! - *ergernis, lichtgeraaktheid en maatschappelijke verruwing* (2010) &

De noodzaak van verheffing; over mateloosheid en de hegemonie van de 'eigen keuze'-doctrine (2013)

het *emancipatie-project* is **mislukt**: burgers hebben zich '**suf** **geëmancipeerd** en moeten nu permanent '**zelf kiezen**'

de markt biedt het ultralichte zingevingskader van het beeld, de icoon, het merk en de lichamelijke **ervaring**

aan de 'onderkant' van de samenleving gaat het kapitalisme van de **begeerte** er dagelijks met de paplepel in

mensen hebben **nooit geleerd weerstand te bieden** tegen *bling-bling*, snelle auto's, geweld en porno

de commercie en de amusements-industrie brengen onophoudelijk gemakkelijke **entertainment** aan de man

juist in lagen van de bevolking waar resistentie tegen deze **verdwazing** het zwakst is, is de aftrek het gretigst

mensen in kansarme milieus zijn ook meer vatbaar voor populisme en **goedkope retoriek**

de nieuwe middenklassen van 'opwaarts mobielen', 'genieters' en 'gemaks-georiënteerden' zijn **op zichzelf** gericht assertieve Nederlanders willen onbelemmerd handelen en spreken, en hebben weinig affiniteit met **zelfbeheersing** vrijheid wordt opgevat als '**niet gehinderd** worden', als een frivole rit **bergafwaarts**, zonder zelfcontrole of matiging aan **bemoezucht** hebben zij hartgrondig de pest: aan **individuele vrijheid** mag niet worden getornd vrijgevochten '**antiburgers**' reageren op **paternalisme** met: "*dat maak ik zelf wel uit*"

de nieuwe burgerij kenmerkt zich door **zelfingenomenheid** en wil **geen inperking van vrijheden** een beroep op moraliteit wordt al snel geïnterpreteerd als inperking en een **aanval op het ego** tegelijkertijd ergeren burgers zich aan **asociaal gedrag** en **gebrek aan respect van anderen** de samenleving vertoont op die manier '**morele uitvalsverschijnselen**' men verkiest het **gemak**, laat de normen voor wat ze zijn, en is **moe** om overal **argumenten** voor te hebben

het geloof in beschavings-idealen is ver te zoeken, en bij '**verheffing**' krijgen velen een vieze smaak in de mond na de jaren '60 is links *beschavingswerk* gaan kritiseren: kansarmen zouden object van onfrisse **bedilzucht** worden de arbeiderscultuur zou gelijkwaardig zijn aan de cultuur van hogere milieus; zelfs authentieker want minder hypocriet beschavings-offensieven zouden slechts de leefwijze van de hoogopgeleide elite **opdringen** aan de gewone man zowel links **emancipatie**-denken en politieke correctheid als het **liberalisme** hebben hiertoe bijgedragen zelfbeschikking werd belangrijker dan persoonlijke ontwikkeling, en de consequentie is een **waarden-relativisme** gevolg is dat niemand meer het lef heeft *graffiti*, zuipen of veel geweld op tv kijken te **veroordelen** wie ben jij, om kijkers van *Oh Cherso*, porno en gewelddadig vermaak, als **onvrije** mensen af te schilderen?

de **eigen keuze-doctrine** draagt zo bij aan de reproductie van **achterstand** en de kloof tussen kansrijk en kansarm mensen aan de onderkant worden '*uitgeleverd aan vrijheid*' door hen de autonomie toe te dichten die ze niet hebben zo veroordelen we laag-geletterden tot hun zelf-gekozen lot: een bestaan verstoken van *beheersing, maat en reflectie*

"de hoger opgeleide burgers laten de onderklasse verzuipen in hun laag-cultuur, terwijl ze zelf wel beter weten en zweren bij hoge kunst en muziek" (Thomas Nys, UvA)

de heersende liberale klassen zijn erin bedreven dat **onverantwoorde** handelen op zijn beloop te laten mede omdat zij het *gênant* vinden te **vertellen welke leefwijzen de moeite waard zijn** deze collectieve **zelf-censuur** moet de schijn van autonomie hooghouden, zelfs van de **proleet** of **verdoofde geest** morele vorming, burgerschap, het is allemaal niet van belang, niet meer dan **verdwaasd voor de beeldbuis liggen** als de welgestelde klassen het *gênant* vinden om aan te geven wat kunst en cultuur in positieve zin betekenen, raken ook de opvoeding en het onderwijs van idealen verstoken als **alles evenwaardig** is, maakt dat mensen weerloos tegen de **dictatuur van de amusements-industrie**

het verblijf in de **laag-cultuur**, en de **vrije val van de 'onmatigen'** naar die cultuur, moet ontmoedigd worden *onmatigheid en grenzeloosheid* vragen om *matiging en begrenzing*; "**varkensvreugden te boven komen**" (de Kadt) hiertoe dienen competenties ontwikkeld te worden: bijv. zelf-reflectie t.a.v. **primaire impulsen**, en autonomie autonomie vereist jezelf kunnen corrigeren en hindernissen (**impulsiviteit, onwetendheid**) overwinnen

de grootste uitdaging is om de maatschappelijke participatie van lager opgeleiden te stimuleren in **sport**-verenigingen en **buurt**-organisaties doen zij het relatief goed maar in **school**-besturen, **kunst**- en **muziek**-clubs, **milieu**-organisaties en **politiek** blijft hun deelname sterk achter mensen weghouden van '**hoge cultuur**', '**goede manieren**' of '**burgerschap**' verkleint hun kansen

verheffing en cultureel kapitaal

de aanmatigende toon van deze passages doet denken aan het **beschavingsoffensief** van de 19^e eeuw het draait bij *verheffing* volgens Van Stokkom om **cultureel kapitaal**: overdracht van ideeën, gedrag en moraal de vraag is of dat **culturele kapitaal** over te dragen is van de 'hogere' op de 'lagere klassen'... te meer omdat het *cultureel kapitaal* van de 'hogere klasse' **ontwikkeld is met het oog op distinctie** (!)

Pierre **Bourdieu** (1939-2002)

onderscheidt in *The Forms of Capital* (1986) naast *economisch kapitaal* ook *sociaal & cultureel kapitaal*

- **economisch kapitaal** bestaat uit de materiele en **financiële middelen** om invloed uit te oefenen
- **sociaal kapitaal** ¹⁰ betreft de **relaties en netwerken** die mensen in staat stellen invloed uit te oefenen mensen hebben contacten nodig om te stijgen op de sociale ladder, maar ook om zich te ontplooien
- **cultureel kapitaal** betreft de beheersing van **culturele competenties**: kennis, ideeën, waarden, houding, smaak het is de **'know-how'** van de **gebruiken en normen & waarden** (en etiquette) binnen een (sub)cultuur of klasse om hogerop te komen in de samenleving is internalisering van de **heersende moraal** essentieel m.n. *cultureel kapitaal* is het middel waarmee **elites** zich weten te **onderscheiden** van niet-ingewijden "*over smaak valt niet te twisten*" luidt het gezegde, maar **smaak is bij uitstek om over te twisten**, aldus Bourdieu

maar is verhuftering een gebrek aan moraal? een probleem van mensen die niet geleerd hebben *'hoe te leven'*? of is het juist **de moraal van onze tijd** die zegt dat **alles waar je niet voor gepakt wordt is toegestaan?**

- in het 1^e geval denkt men aan een **beschavings-offensief** waarbij de focus ligt op **morele vorming**
- in het 2^e geval aan **maatschappelijke hervorming**, waarbij de focus ligt op **sociale randvoorwaarden**

moralisme is **moeilijk** in te passen in een **post-moderne pluralistische multi-culturele samenleving**, waarin er **verschillende opvattingen** bestaan over **'het goede'** (Popper: *the open society & its enemies*), en waarin de **vrijheid** van burgers, consumenten, en sociale en etnische minderheden **centraal** staan kritiek op promoten van *'het goede leven'* wordt al snel afgedaan als bedilzucht, **betutteling** en **spruitjesmentaliteit** toch is er behoefte aan een **breder invulling van vrijheid** dan die in de 19^e en 20^e eeuw centraal heeft gestaan

*"Een belangrijke vorm van politieke vrijheid die steeds meer naar de achtergrond verdwijnt is de vrijheid om **gezamenlijk met anderen**, anderen waarmee men een **gemeenschap** vormt, betekenis en richting te verlenen aan het **samen leven**, en **invloed uit te oefenen** op de maatschappelijke ontwikkelingen. [...] Een systeem dat niet meer te bieden heeft dan het verdelen van de schaarse en het defensief reageren op maatschappelijke problemen, vervreemdt zich uiteindelijk van zijn burgers."* (Hans Blokland)

democratie & technocratie

de **Derde Weg** was "geen overwinning van de sociaal-liberalen op meer traditionele sociaal-democraten, maar **mainstream sociaal-democratie, niet meer en niet minder.**" (Wouter Bos, *Den Uyl* lezing, 2010) ¹¹

het **radicale midden** is "radicaliteit in combinatie met een groot draagvlak, ontstaan door de overbrugging van traditionele links-rechts scheidslijnen [...] de bereidheid tot ingrijpende maatschappelijke vernieuwing in combinatie met het verwerven van een breed draagvlak voor verandering" (Wouter Bos)

de *Derde Weg* heeft zich 'bevrijd', haar '**ideologische veren afgeschud**', in ruil voor **pragmatisme** dit betekende een **verschuiving** naar het **politieke midden** en een **omarming** van **technocratische** politiek deze **midden-koers (ideologisch vlees noch vis)** werd gelegitimeerd door een beroep op 'draagvlak' maar juist door de **depolitiserings** van problemen hebben **politiserende politici** voet aan de grond gekregen

- > **besturen is beheersen**: verschillen relativeren, tegenstellingen verzachten, verwachtingen temperen
- > **politiek is verbeelden**: dramatiseren, stennis maken, tegenstellingen uitvergroten, kiezers voor je winnen

een **technocratisch bestuur zonder oppositie** (achterkamertjes-politiek) betekent het **einde van de politiek**

elite & volk - wederzijds wantrouwen

het **vijand-denken** heeft niet alleen betrekking op nationale **identiteit** en **immigratie**-vraagstukken vooral de kloof tussen **staat** en **burger**, tussen **elite** en **volk**, **hoog-** en **laag-opgeleiden**, staat ter discussie de burger die zich alleen nog vertegenwoordigd voelt door de populistische partijen ziet '**Den Haag**' als '**zij**' hun *framing* van de politiek is die van een **intellectuele elite** die **geen voeling heeft met het echte leven**

tot aan de jaren '70 / '80 was de politiek nog voornamelijk gestructureerd volgens **klasse-tegenstellingen** **rechts** vertegenwoordigde de '**rijken**' (ondernemers), **links** vertegenwoordigde de '**arbeiders-klasse**' vanaf de jaren '90 is de dominante scheidslijn in de politiek er een van intelligentie / **opleiding** geworden het populisme vertegenwoordigt (deels) het '**electoraat van lager-opgeleiden**' (Joost Zwagerman)

populisme komt voort uit een gevoel van **onmacht**, het gevoel **niets te kiezen** hebben, **geen invloed** hebben daarom is het populisme vooral een **anti-geluid** van burgers die zich **niet gerepresenteerd** voelen: anti-intellectueel / anti-pluche / anti-belasting / anti-Haagse politiek / anti-EU / anti-betutteling / xenofobie politiek **Den Haag** wordt *geframed* als **pluche**, en het **polder-model** als **achterkamertjes-politiek**

het gebruik van demagogische **verbeelding**, **one-liners**, **simplificaties** en beledigend taalgebruik is **provocerend** het daagt de '**gevestigde politiek**' uit om **stelling te nemen**, **partij te kiezen**, een **visie te communiceren** de **reactie** van de '**gevestigde politiek**' is echter vooral **afwijzend**: "*het gepeupel is kortzichtig en irrationeel*" de aanhang van Wilders (en voorheen Fortuyn en Verdonk) wordt afgedaan als een **simplistische protest-stem**

niet alleen is het **volk** dus **ontevreden** met zijn '**regenten**', ook **de politiek zou graag een ander volk kiezen** niet alleen '**het volk**' wordt geregeerd door **angst** voor *de ander*, **ook de elite is bang voor 'het irrationele volk'** dit is niets nieuws: de geschiedenis van het emancipatie- en democratiserings-proces wordt erdoor gekenmerkt de **framing** van '**het volk**' door de intellectuele elite lijkt op die van de 19^e en begin 20^e eeuw (**hoge vs lage cultuur**) de Tocqueville, Nietzsche, Heidegger, Strauss, Huizinga, Spengler, Schmitt, Ortega y Gasset, etc. etc. de laatste voorspelde in zijn boek uit 1933 een **opstand der horden**, een **culturele coup** van de **massa-mens** maar dergelijke **aristocratische reacties** op het populisme **versterken** de tegenstelling 'volk' / 'establishment' juist

Jan-Willem **Duyvendak** (socioloog / filosoof - UvA)

in hun reactie op het populisme gebruiken de gevestigde partijen een politieke **strategie** die deze **kloof uitdiept** **ratio** versus **onderbuik**, de **parlementaire volzin** versus **Jip-en-Janneke-taal**, **nuance** versus **simplisme** deze strategie van diskwalificatie is gedoemd om te falen, omdat het de problemen van mensen **niet serieus neemt** het maakt politiek tot een **conflict over vorm** (procedures), zonder dat gesproken wordt over de **inhoud**

Jacques **Rancière** (Frans filosoof)

waarachtige **politiek** werkt niet goed binnen de bestaande kaders, het **stelt** het die **kaders** zelf **ter discussie**
authentieke politiek is het vermogen om te **politiseren**, om **onenigheid boven consensus** te plaatsen
alleen door een **terugkeer van de politiek** kan de liberale democratie gered worden
d.w.z door **acceptatie van conflict en onenigheid**, en het **verwerpen van consensus als uitgangspunt**

Chantal **Mouffe** (Belgisch politicologe)

verdedigt in *Agonistics - Thinking the World Politically* (2013) een **agonistisch pluralisme**

"there is no possibility of society without antagonism"

ze wijt de populariteit van **nieuw rechts** aan de '**post-politiek**' na de val van de muur; d.w.z:
het '**einde van de geschiedenis**', het '**afschudden van ideologische veren**', de '**triomf van het liberalisme**'
ideologie, conflict, polariteit en **tegenstelling** verdween uit de politiek, en maakte plaats voor **overleg**-structuur
het '**politieke bedrijf**' doet niet meer aan politiek, maar alleen nog maar aan **management / bestuur**
in die zin zijn de huidige technocraten **verlichte despoten**: '**alles voor het volk, niets door het volk**'

het **verdwijnen van het politieke** uit de **politiek** is inherent aan het **liberale gedachtegoed**
sociale harmonie en '*the greatest good for the greatest number*' komen voort uit het markt-denken
het politiek optimale resultaat komt voort uit de **vrije confrontatie** van meningen en argumenten
een **rationele consensus** zou voor iedereen gezamenlijk het **beste resultaat** opleveren
er wordt uitgegaan van een **rationele politiek** van '**nuts-maximalisatie**' ("*we just run the country*")¹²
kiezers en politici zouden (moeten) handelen vanuit rationeel doordachte belangen
politici moeten hun **emoties, morele en religieuze opvattingen thuis laten**, in de privé-sfeer
zij worden geacht slechts **rationele onderhandelaars** te zijn, die de belangen van hun achterban behartigen
dit betekent een **inperking van democratie** tot een set van **neutrale procedures** (stemmen, coalities vormen)
daarmee betekent het ook de transformatie van **burgers** in '**politieke consumenten**'

de liberale nadruk op de '**neutraliteit**' van de **staat**, heeft de **politiek ontdaan van alle substantie** / inhoud
het liberale perspectief gaat uit van **individuele burgers**, **rationele-keuze-theorie** en het **sociaal contract**
de burger stemt op rationele gronden op de partij of politicus die zijn **belangen** het beste kan vertegenwoordigen
in de politieke arena vindt vervolgens een rationele uitwisseling van belangen en standpunten plaats
het liberale, op **consensus** gebaseerde idee van politiek, **schaff het politieke in feite af**
het politieke wordt vervangen door **techniek**, door **rationele procedures**; **gevoel wordt onwenselijk verklaard**
het politieke wordt verbannen naar de **onderbuik**, een freudiaans **onderbewustzijn** dat **het emotionele** herbergt

mensen hebben politiek nodig als **identificatie-proces**, dat niet louter rationeel, maar vooral **emotioneel** is
omdat de liberale democratie daarvoor **geen ruimte** biedt, volgt een **emotionele herleving van politiek**
dit gebeurt langs etnische, religieuze en nationalistische lijnen, omdat deze identiteiten geworteld zijn in de emotie
het populisme is in die zin een '**return of the repressed**', maar vooral ook de stem van **onderdrukte emoties**

volgens Mouffe is er een **nieuwe politiek** van **polarisatie** nodig, niet een zoveelste oproep tot rust en redelijkheid
ze pleit voor een **herwaardering van tegenstellingen**: de kiezer moet daadwerkelijk kunnen **kies**

David van Reybrouck: *Pleidooi voor populisme* (2008) & *Tegen verkiezingen* (2013)

onze **representatieve democratie** (in haar huidige vorm) voldoet niet meer aan de eisen van de 21e eeuw¹³ ze lijdt aan het **democratisch vermoeidheidssyndroom**; en lage verkiezingsopkomst is slechts één symptoom politici staan onder permanente druk van één lange opiniepeiling, voortdurend ligt de afrekening op de loer er heerst zo een permanente **verkiezingskoorts**, en de media (massa- en sociale media) versterken dat effect zowel kiezers als politici reageren steeds meer op '**de waan van de dag**', wat ten koste gaat van lange-termijn visie

"Politici moeten in hun doen en laten de waarden die ertoe doen levend houden. Dus houd je een beetje in en doe niet mee aan het overdrijven, aan het verschrikkelijke jezelf exposeren, aan die overspannen onderlinge concurrentie. Politici, opgejaagd door spindoctors en adviseurs, nemen zelden nog de rust om na te denken over hun eigen positie en stellingname. Daarom vind ik het ook zo moeizaam als Diederik Samsom spreekt over zijn idealen, zonder ze te noemen. Wat zijn dan die idealen?" (Kees Schuyt, de Groene, sept. 2014)

de **opkomst** bij verkiezingen loopt terug, **kabinetsformaties** duren steeds langer, en **kabinetten sneuvelen** vaker burgers vertrouwen politici niet meer, en omgekeerd: sinds de opkomst van het populisme is de elite **wantrouwend**:

"Misschien moet de regering het volk ontbinden, en een ander volk kiezen?" (Peter Mertens, PvdA België)

wederzijds wantrouwen ondermijnt idealisme, geloofwaardigheid en engagement; "**verkiezing wordt verzieking**"

"Het verlenen van het recht om eens in de vier jaar een stem uit te brengen, voldoet niet langer aan de noden van de moderne samenleving. Mensen kunnen van dag tot dag, zelfs van minuut tot minuut, volgen wat er in de actualiteit gebeurt, [...] maar ze mogen pas na vier jaar weer politici kiezen die vervolgens verlamd zijn door de kieskoorts en niets durven te doen. Noem dat maar democratie." (van Reybrouck)

maar democratie is niet synoniem aan **eens in de 4 jaar je stem uitbrengen** op een partij

"In het populistisch stemgedrag van burgers gebeurt iets zeer belangrijks: het wijst op het verlangen naar betrokkenheid van de laagopgeleide klasse bij de samenleving." (van Reybrouck)

het potentieel van die betrokkenheid wordt echter niet benut door opiniepeilingen

*"Opiniepeilingen meten **wat het publiek denkt als het niet denkt**; een deliberatieve peiling meet wat het publiek zou denken **als het de kans kreeg om na te denken**"* (James Fishkin)

politici hebben te maken met complexe materie, tegenstrijdige doelen en belangen, en een publiek / achterban het electoraat heeft geen zicht op de complexiteit, heeft geen boodschap aan andere belangen, en heeft geen publiek als men niet **betrokken** wordt in het democratisch proces voelt men zich minder **verantwoordelijk** voor keuzes

maar er zijn minder indirecte, meer directere vormen van democratie dan onze representatieve democratie in een **deliberatieve** democratie kent een grote rol toe aan **participatie** bij het democratisch proces, door **overleg loting** van kandidaten uit de bevolking is daarbij een belangrijk ingrediënt

in Athene (bakermat van de democratie) werd in de 5^e en 4^e eeuw voor Chr. al **loting** op grote schaal gehanteerd en in de Renaissance waren stadsstaten in Italië en in Spanje gebaseerd op **loting**, meer dan op verkiezing

Aristoteles: een kenmerk van democratie is vrijheid, en vrijheid betekent **afwisselend regeren en geregeerd worden** een **meritocratie** leidt in praktijk tot een **aristocratie**, want economisch, sociaal en cultureel **kapitaal accumuleert** zodoende blijft de **macht geconcentreerd** in bepaalde bevolkingslagen, en verwordt **democratie** tot **multiple choice** "*Loting is de beste manier om te vermijden dat alleen wie geld, diploma's of connecties heeft, mag spreken*"

loting hoeft verkiezing niet te vervangen: het beste is een op de maatschappelijke context aangepaste balans

- > daar waar meer **expertise** (technocratie) nodig is, is **verkiezing** (niet loting) belangrijker
- > daar waar het om de **leefwereld** gaat (denk aan 'leefbaarheid') is **inspraak** belangrijker, en dus loting

"Loting maakt de democratie representatiever. Die ingelote leken hoeven er trouwens niet alleen voor te staan, ze moeten overleggen met experts en gekozen politici. Alle ervaringen in het buitenland tonen aan: ze nemen hun taak bijzonder ernstig. Het onderscheid tussen bestuurders en bestuurden vervalst: burgers kunnen beide rollen vervullen. Dat is het allerbelangrijkste om het vertrouwen in de politiek te herstellen."

nu zien we de **representatieve democratie** d.m.v. **verkiezingen** als de enige legitieme vorm van democratie maar deze vorm is tot stand gekomen door **conservatieve reflexen** na de revoluties in Frankrijk en Amerika de burgerlijke elites hebben de **erfelijke aristocratie** (vorst en adel) vervangen door **representatieve democratie** maar alleen de hogere burgerij mocht stemmen, dus is de **ene aristocratie** voor de **andere** in de plaats gekomen *Founding Father* James **Madison** (vader van de Amerikaanse Grondwet): *"wij willen geen democratie"* (vreemd genoeg is er wel sprake van loting in de rechtspraak, als het om de veroordeling van verdachten gaat)

het **elitaire** karakter van de **representatieve** democratie lijkt opgeheven door het algemeen **stemrecht** (1917-1919) maar in politiek Den Haag is meer dan **80% universitair geschoold**, tegen **minder dan 20% onder de bevolking** maar iedereen heeft inmiddels wel een redelijke **opleiding** en **toegang tot informatie** via talloze media de **burger neemt geen genoegen meer** met 'vadertje staat' die bepaalt wat wel of niet goed voor de burger is

politieke participatie en burger-initiatief

2 okt. 2015 publiceerde het SCP het rapport: **Meer democratie, minder politiek?** (Josje den Ridder & Paul Dekker) conclusie: Nederlanders zijn **positief over de democratie**, maar **niet over de politiek**

93% noemt de democratie de beste vorm van regeren die er is, maar de uitvoering laat te wensen over politici **luisteren niet** naar het volk en gewone burgers hebben **weinig te zeggen**

meer dan de helft van de Nederlanders wil **meer inspraak**, bijv. via referenda

directe democratie is nu vooral populair bij de mensen die weinig vertrouwen hebben in de politiek

Nederlanders willen dus meer inspraak-mogelijkheden, maar **niet per se meer inspreken**;

het **gaat meer om het idee** dat ze aan de rem kunnen trekken als het nodig is

naar andere manieren om de politiek responsiever te maken (bijv. door loting) moet verder onderzoek worden gedaan

"het wordt tijd om de kiezers te vragen wat voor alternatief ze zélf eigenlijk in gedachten hebben"

maar dat onderzoek is al reeds 25 jaar in ontwikkeling en heeft geleid tot talloze publicaties en experimenten

IJsland: 25 burgers hebben in 4 maanden de grondwet herschreven, die met 70% van de stemmen is goedgekeurd

Ierland: 66 ingelote burgers en 33 partij-politici hebben een aantal artikelen uit de Grondwet herschreven

steeds meer wordt de 'gesloten' *multiple choice democratie* aangevuld met een 'open' *deliberatieve democratie* de **G1000** bijv. is een burger-top (zoals de G8 een economische top is) ontstaan vanuit een burger-initiatief ¹⁴ in steeds meer gemeenten wordt er geëxperimenteerd met burger-inspraak en deliberatie op basis van loting

communitarisme, strong democracy en sociaal kapitaal

Robert **Putnam** (1941) gebruikt het concept van **social kapitaal** in een studie naar Amerikaans burgerschap: *Bowling alone: America's declining social capital* (1995) & *The collapse and revival of American community* (2000)
Putnam beschrijft hoe sinds de jaren '50 het **individualisme** de Amerikaanse samenleving sociaal heeft **verarmd**

Alexis de **Tocqueville** zag hoe begin 19^e eeuw de Amerikaanse democratie steunde op **publieke participatie** zonder de actief engagement van burgers bij de samenleving zou de democratie al snel tyranniek worden (zie p.19)

Putnam stelt de **retraite** van de burger uit de **publieke sfeer** heeft geleid tot **erosie van sociaal kapitaal**
dit heeft geleid tot **anomie**: wantrouwen onder burgers, angst voor criminaliteit, lage verkiezingsopkomst, etc
hij stelt dat de oorzaak ervan niet arbeids-participatie van vrouwen is (zoals conservatieven gesteld hadden), maar de toegenomen **consumenten-electronica** en **moderne media** (televisie, computer-games, internet)

het **communitarianisme** benadrukt het belang van de **relatie tussen individu en gemeenschap** ¹⁵
communitarisme kent progressieve en conservatieve varianten, maar alle zijn een kritiek op **negatieve vrijheid**

politiek filosoof Benjamin **Barber** bekritiseert het **liberale conservatisme** in zijn land (USA):

democratie is geen geschenk uit de hemel, maar altijd bewerkstelligd door een **gezamenlijke** strijd van onderaf
de politieke elite heeft altijd geijverd voor een opvatting van **burgerschap** als '**individu met private belangen**'
de mens is echter een **sociaal** en **politiek** wezen, niet reduceerbaar tot een individu met economische belangen
de mens is niet louter **consument**, maar heeft de **gemeenschap** nodig om als **actief burger tot bloei te komen**
de huidige maatschappij-vorm (economisch kapitalisme + representatieve democratie) biedt daarvoor geen ruimte

in **Jihad vs. McWorld** (1995) schetst hij hoe de democratie knel komt te zitten tussen twee ondermijnende krachten:

- > het **geglobaliseerde kapitalisme** is niet geworteld in **gemeenschappen**, maar kent alleen **individuele klanten**
- > als reactie op de **desintegratie** van **gemeenschappen** ontstaan reactionaire, **fundamentalistische stromingen**

beide vormen een bedreiging voor de democratie, wat betekent dat we moeten werken aan **strong democracy** ¹⁶
deze moet meer inhouden dan formele **representatie** via politieke partijen: de **burger** moet **actief betrokken** zijn

"In een sterke democratie, regeren burgers zichzelf zoveel mogelijk, i.p.v. dat zij hun macht en verantwoordelijkheid delegeren aan afgevaardigden die handelen in hun naam. Sterke democratie betekent niet politiek als leefwijze, als alles-eisend beroep, een spel, een roeping, zoals het is voor professionele politici. Het betekent (politiek) burgerschap als als leef-wijze, als gegeven onderdeel van het leven. Het is een prominente en natuurlijke rol, zoals dat van vader / moeder, of buurman / buurvrouw."

(Herman Daly, Thomas Prugh, Robert Costanza: *The Local Politics of Global Sustainability*, 2000)

meer dan twee eeuwen na Kant spelen de idealen van de *Verlichting* nog steeds een rol in de politieke filosofie:

"Verlichting betekent bevrijding van de mens uit zijn door hemzelf veroorzaakte onmondigheid. [...] Heb de moed je van je eigen verstand te bedienen!" (Immanuel Kant, 1784)

neo-utopistische politiek filosofen roepen op tot een hernieuwde '*moed om ons te bedienen van ons eigen verstand*'
volgens auteurs als Mouffe, Ranciere en Reybrouck is het tijd voor een **re-politisering** van politiek en maatschappij
participatie-samenleving benadrukt mee-doen, maar moet ook betekenen: mee-praten en mee-beslissen
m.a.w: "**de maatschappij dat ben jij**" impliceert ook: "**de politiek dat ben jij**"

¹ ironisch genoeg is Fukuyama's *End of History* zelf een schoolvoorbeeld van een Groot Verhaal (!)

² 'het einde van de geschiedenis' is een concept dat uitgewerkt is door Hegel, en door Marx na hem de slag bij Jena-Auerstedt (1806) symboliseerde voor Hegel de voltooiing van de geschiedenis: de republiek als uiteindelijke staatsvorm, de belichaming van vrijheid, waarnaar de *Geist* altijd had gestreefd wat Hegel zag als utopisch hoogtepunt van de beschaving, zag Nietzsche als schrikbeeld van decadentie in *Also sprach Zarathustra* (1885) voert hij de 'laatste mens' ten tonele:

*"Ik zeg jullie: een mens moet chaos in zich hebben om een dansende ster te baren! Er komt een tijd dat de mens geen enkele ster meer baren zal. De tijd van de verachtelijkste mens komt, de mens die zichzelf niet meer verachten kan. Dat is de Laatste Mens. "Wat is liefde? Wat is scheppen? Wat is verlangen?" zo zal hij vragen. De aarde is dan klein geworden, en op die aarde huppelt de Laatste Mens, de mens die alles klein maakt. Zijn geslacht is onuitroeibaar, als de aardvlo. De Laatste Mens leeft het allerlangst. "Wij hebben het geluk uitgevonden", zeggen de laatste mensen, en gaan weer zitten op de bank. Ze hebben alle oorden verlaten waar het leven hard was, want ze willen knusheid en warmte. [...] Men wordt niet meer arm en niet meer rijk: beide zijn te vermoeiend. Wie heeft er nog zin in regeren? Wie heeft er nog zin in gehoorzamen? Beide te vermoeiend. Iedereen wil gewoon hetzelfde, iedereen is gelijk. En wie er anders over denkt moet maar naar het gekkenhuis. "Vroeger was de hele wereld gek" - zegt de laatste mens met een brave glimlach. Men weet nu wel beter, men heeft van alles geleerd over wat er ooit gebeurd is: dus kan men eindeloos spotten over het verleden. [...] "Wij hebben het geluk uitgevonden" zegt de Laatste Mens." (Friedrich Nietzsche: *Also sprach Zarathustra*, 1885)*

³ grondlegger is de Britse socioloog Anthony Giddens (*The Third Way*, 1998; in Nederland uitgebracht als 'Paars: de Derde Weg') het socialisme was volgens hem conservatief geworden, omdat het zich richtte op het behoud van de verzorgingsstaat Giddens stelde een nieuwe 'radicale' politiek voor: vernieuwing t.o.v. het bestaande linkse gedachtegoed in *Beyond Left and Right* (1994) gaf hij een nieuwe invulling aan de term progressiviteit progressief werd 'het radicale midden', en betekende veranderingszin, maakbaarheid d.m.v. de *Derde Weg*

*"Wanneer partijen of politieke ideologieën min of meer in balans zijn, betwijfelen weinigen de relevantie van het onderscheid tussen links en rechts. Maar in tijden dat een van de partijen zo sterk is dat deze het rijk voor zichzelf lijkt te hebben, dan hebben beide zijden een belang bij het bevragen van dat onderscheid. De partij die de overhand heeft is geneigd, zoals Margaret Thatcher verkondigde, om te stellen dat er geen alternatief is. Omdat haar ethos impopulair is geworden, probeert de zwakkere zijde enkele van de punten van haar tegenstander over te nemen en die als de eigen positie te propageren. De klassieke strategie van de kant van de verliezer is om een synthese te produceren van tegengestelde posities, met de intentie om te redden wat er te redden valt van de eigen positie door die met de tegengestelde positie samen te brengen en zo het onderscheid te neutraliseren. Zo zag politiek rechts zich in de naoorlogse periode bijvoorbeeld gedwongen, om zich ideologisch heruit te vinden na de ondergang van het fascisme. Om te overleven waren rechtse partijen gedwongen om waarden van links over te nemen, en het basale raamwerk van de verzorgingsstaat te accepteren. Sinds de vroege jaren '80 is het omgekeerde het geval, vanwege de ideologische dominantie van het neo-liberalisme en de val van het communisme. De stelling dat Tony Blair veel van het programma van Thatcherism heeft overgenomen en dat heeft gerecycled als iets nieuws is zeker begrijpelijk vanuit een dergelijk perspectief. Dit keer is het links dat er het meeste baat bij heeft om te beweren dat de oude categorieën niet langer enige betekenis hebben." (Anthony Giddens: *The Third Way*, 1998)*

⁴ Bussemaker & van der Ploeg: *Leven na Paars?* (2001)

⁵ Paul de Beer, UvA, 2004:

"De liberale inbreng in dit kabinet kon aan de VVD worden overgelaten, zodat de PvdA ogenschijnlijk aan haar meer traditionele standpunten kon vasthouden, zij het tot sociaal-liberaal kabinetsbeleid verdund. Zo sloeg de PvdA, nota bene onder leiding van oud-vakbondsman Wim Kok, in de jaren '90 een geheel nieuwe weg in, zonder dat hierover een serieus intern debat was gevoerd."

⁶ <http://www.parlement.com/9291000/d/kabbel.pdf>

⁷ in 1977 noemde Kok geld-bejag een *ziekteverschijnsel*, en in 1997 veroordeelt hij de 'exhibitionistische zelf-verrijking' maar in 2003 verwerft hij 4 goedbetaalde commissariaten (ING, KLM, TPG-post, en Shell) ook stemt hij in met een beloning van ING-topman Tilmant met meer dan 500% (meer dan 2 miljoen) "*de BV-Nederland is er niet bij gebaat als talentvolle top-managers naar het buitenland verdwijnen*"

⁸ bijv: een jongeman raapt een propje papier van de straat en gooit dat in een afvalbak prompt is hij de held: Miss Holland dringt zich aan hem op, tv-microfoons worden hem voorgehouden, hij krijgt een lintje van de burgemeester, een fanfare-orkest duikt op, er vliegen straaljagers over, en er wordt een standbeeld voor hem onthuld; "*alweer een lid erbij ! het gaat goed met de maatschappij*"

⁹ Herman Vuijsje & Cas Wouters (SCP): *Macht en gezag in het laatste kwart: inpakken en wegwezen* (1999)

¹⁰ de term sociaal kapitaal werd voor het eerst gebruikt in 1916 door L.J. Hanifan (1879-1932)

"I do not refer to real estate, or to personal property or to cold cash, but rather to that in life which tends to make these tangible substances count for most in the daily lives of people, namely, goodwill, fellowship, mutual sympathy and social intercourse among a group of individuals and families who make up a social unit [...] The individual is helpless socially, if left to himself. If he may come into contact with his neighbor, and they with other neighbors, there will be an accumulation of social capital, which may immediately satisfy his social needs and which may bear a social potentiality sufficient to the substantial improvement of living conditions in the whole community. The community as a whole will benefit by the cooperation of all its parts, while the individual will find in his associations the advantages of the help, the sympathy, and the fellowship of his neighbors"

¹¹ drie belangrijke elementen in *de Derde Weg* (volgens Jos de Beus & Ton Noterman):

- een monetaristisch beleid: bestrijding van inflatie heeft voorrang, conjunctuur-werkloosheid wordt aanvaard delegatie van macht aan centrale banken en de nadruk op beheersing van de overheidsschuld in crisistijd anno 2015: monetaristisch beleid wordt uitgedragen door Dijsselbloem en verordonneerd door de ECB en Brussel de markt moet zijn werk kunnen doen; "de overheid kan geen banen creëren" (Asscher)
- de wens om overheids-interventie te richten op versterking van de nationale concurrentie-positie dit leidt tot 'aanbod-beleid' (supply side economics): rol van de staat in het garanderen van arbeidspotentieel pleidooi 'voor een afgeslankte, meer doelmatige en activerende welvaartsstaat stimuleren van nemen van economische risico's anno 2015: sociaal akkoord en de modernisering van de sociale zekerheid - Jette Kleinsma
- solidariteitsbeginsel in termen van wederkerigheid: 'geen recht zonder verantwoordelijkheid' sociale rechten gaan gelijk op met een plicht om een productieve bijdrage aan de gemeenschap te leveren (gezinszorg, vrijwilligerswerk, publieke dienstverlening); m.a.w. de overheid mag moraliseren anno 2015: de participatiesamenleving en de opkomst van de moraliserende overheid

¹² uitspraak van Joost van Iersel (CDA) tijdens een bezoek aan Japan in 1986

¹³ een reclamespotje dat oproept om te gaan stemmen bij de verkiezingen van 2006 is tekenend: fragmenten uit *Idols*, *de Bus*, *Big Brother*, *Expeditie Robinson*, *het Blok* etc. laten zien hoe graag het volk stemt de voice-over besluit de reclame: "*U houdt van stemmen? Ga stemmen 7 maart. U heeft het voor het zeggen*"

¹⁴ <http://g1000.nu/>

¹⁵ enkele namen: Amitai Etzioni, Alasdair MacIntyre, Michael Walzer, Charles Taylor, Martha Nussbaum, Benjamin Barber, Robert Putnam, Michael Sandel, Theodore Dalrymple, Roger Scruton

¹⁶ Benjamin R. Barber: *Strong democracy: participatory politics for a new age*; 1984